

Izvirni znanstveni članek
UDK 342.7:004.8

Pravica do svobode izražanja v času umetnointeligenčnih sistemov*

VASILKA SANCIN
*doktorica pravnih znanosti,
redna profesorica na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani*

LOVRO BOBNAR
*mladi raziskovalec na Inštitutu
za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti
v Ljubljani, doktorski študent na Pravni
fakulteti Univerze v Ljubljani*

Povzetek

Prispevek obravnava vpliv razvoja in uporabe umetne inteligence na temeljno pravico do svobode izražanja. Tehnologije, ki uporabljajo umetnointeligenčne sisteme, niso inertne ali nevtralne in pogosto izražajo vrednote in predsodke ustvarjalcev in uporabnikov, kar lahko vpliva na družbo in demokratične procese. Njihova uporaba prinaša tako koristi kot tveganja za svobodo izražanja. Algoritmi odločajo, katere vsebine so dostopne uporabnikom, kar lahko povzroči pristranskost, omejevanje pluralizma in oblikovanje t. i. »odmevnih komor«. Poleg tega samodejno odstranjevanje vsebin z uporabo umetne inteligence pogosto vodi do čezmernih omejitev, saj algoritmi ne morejo ustrezno prepoznati konteksta in čustev. Države imajo dolžnost zagotoviti, da umetnointeligenčni sistemi ne ogrožajo svobode izražanja, vključno s pravico do informacij. Prispevek ponuja kritično analizo obstoječega mednarodnega regulativnega okvira in možnosti prihodnjega pravnega razvoja, vključno s sprejetjem globalne mednarodne pogodbe, ki bi celovito uredila umetno inteligenco in njene vplive na

* Prispevek temelji na raziskavah v okviru raziskovalnega projekta J5-3107 »Razvoj in uporaba umetne inteligence v luči negativnih in pozitivnih obveznosti države zagotavljati pravico do življenja« in raziskovalnega programa P5-0337 »Pravni izzivi informacijske družbe«, ki ju financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS. Prispevek deloma temelji tudi na vsebini magistrskega diplomskega dela z naslovom Mednarodnopravni vidiki vpliva umetne inteligence na svobodo (političnega) izražanja (avtor: Lovro Bobnar, mentorica: prof. dr. Vasilka Sancin).

človekove pravice. Tak pristop bi lahko pomembno prispeval k odpravljanju fragmentacije in vzpostavitvi enakopravnih pogojev za tehnološki razvoj, utemeljen na varstvu človekovih pravic, pri čemer bi bilo zaradi hitrega razvoja pomembno predvideti možnosti za prilagajanje različnim prihodnjim situacijam.

Ključne besede: pravica do svobode izražanja, umetna inteligenca, nove tehnologije, pravica do informacij, mednarodno pravo človekovih pravic, mednarodna regulacija

The right to freedom of expression in the era of artificial intelligence systems

Abstract

This article examines the impact of the development and use of artificial intelligence on the fundamental right to freedom of expression. Technologies using AI systems are not inert or neutral and often reflect the values and prejudices of their creators and users, which can have an impact on society and democratic processes. Their use brings both benefits and risks for freedom of expression, as algorithms decide which content is accessible to users, which can lead to bias, limit pluralism and create so-called „echo chambers“. In addition, the automatic removal of content using artificial intelligence often leads to excessive restrictions, as algorithms cannot adequately identify context and emotion. States have a duty to ensure that AI systems do not undermine the right to freedom of expression, including the right to information. This paper offers a critical analysis of the existing international regulatory framework and the possibilities for future legal developments, including the adoption of a global international treaty that would comprehensively regulate AI and its human rights impacts. Such an approach could make an important contribution to overcoming fragmentation and creating a level playing field for technological development based on the protection of human rights, while, in view of the rapid pace of development, it would be important to foresee the possibility of adapting to different future situations.

Keywords: the right to freedom of expression, artificial intelligence, new technologies, right to information, international human rights law, international regulation

1. Uvod

Sodobna informacijska družba, vse bolj odvisna od novih tehnologij, delujočih z uporabo umetnointeligenčnih sistemov, se srečuje s številnimi izzivi pri uresničevanju temeljnih človekovih pravic. Skupna značilnost novih tehnologij je, da omogočajo in pospešujejo sinhronizacijo spletnega in fizičnega prostora, pri čemer pa tehnologije niso inertne ali nevtralne in pogosto utelešajo vrednote ter predsodke organizacij ali posameznikov, ki jih ustvarjajo in uporabljajo. Tako lahko tehnologije izvajajo subtilen, a močan regulativni

učinek na človeško družbo. Dolgoročnega vpliva zlorabe takšnih tehnologij na demokratične procese in pravno državo, zlasti če se zlorablja za namene družbenega nadzora, ne gre podcenjevati. Cilj ne sme (in ne more biti) zaustavitev širjenja novih tehnologij, temveč zagotoviti podlago za spodbujanje koristi novih tehnologij ob hkratnem zmanjševanju tveganj, ki jih prinašajo.

Kot vodilna opredelitev UI – čeprav se o njej pogajajo mednarodni, regionalni in nacionalni organi¹ – se kaže definicija Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD), ki UI opredeljuje kot »strojni sistem, ki za eksplicitne ali implicitne cilje na podlagi vhodnih podatkov, ki jih prejme, sklepa, kako ustvariti rezultate, kot so napovedi, vsebine, priporočila ali odločitve, ki lahko vplivajo na fizična ali virtualna okolja. Različni sistemi UI se razlikujejo po stopnji avtonomije in prilagodljivosti po namestitvi.«² Tej definiciji sledi tudi Konvencija Sveta Evrope o umetni inteligenci, človekovih pravicah, demokraciji in pravni državi, prva mednarodnopravno zavezujoča pogodba, ki ureja UI,³ pa tudi Evropska unija (EU) v Uredbi (EU) 2024/1689 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. junija 2024 o določitvi harmoniziranih pravil o umetni inteligenci in spremembi uredb (ES) št. 300/2008, (EU) št. 167/2013, (EU) št. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 in (EU) 2019/2144 ter direktiv 2014/90/EU, (EU) 2016/797 in (EU) 2020/1828 (Akt o umetni inteligenci),⁴ ki sistem UI definira kot »programsko opremo, ki je razvita z eno ali več tehnikami in pristopi iz Priloge I ter lahko za določen sklop ciljev, ki jih opredeli človek, ustvarja izhodne podatke, kot so vsebine, napovedi, priporočila ali odločitve, ki vplivajo na okolje, s katerim so v stiku«. Brazilski⁵ predlog zakona o UI sprejema definicijo OECD, kar kaže na namero države, da svojo zakonodajo uskladi z vse večjim mednarodnim soglasjem o skupni opredelitvi UI.⁶ Izvršni ukaz predsednika ZDA o varnem, zanesljivem in zaupanja vrednem razvoju in uporabi UI in nedavni koloradski zakon o UI prav tako sprejemata definicijo OECD.⁷ To

¹ Future of privacy forum, The world's first binding treaty on artificial intelligence, human rights, democracy, and the rule of law (2024), <<https://fpf.org/blog/the-worlds-first-binding-treaty-on-artificial-intelligence-human-rights-democracy-and-the-rule-of-law-regulation-of-ai-in-broad-strokes/>> (30. 7. 2024).

² OECD, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449 (2023), str. 7.

³ Council of Europe, Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law (2024), 2. člen.

⁴ UL L, 2024/1689, 12. 7. 2024.

⁵ Brazilija je ena prvih držav, ki so začele sprejemati zakonodajo o UI.

⁶ Belli, Curzi de Mendonça, Gaspar, str. 1–2.

⁷ Future of privacy forum, The world's first binding treaty on artificial intelligence, human rights, democracy, and the rule of law (2024), <<https://fpf.org/blog/the-worlds-first-binding-treaty-on-artificial-intelligence-human-rights-democracy-and-the-rule-of-law-regulation-of-ai-in-broad-strokes/>> (30. 7. 2024).

kaže, da države prepoznajo definicijo OECD kot vodilno in bo verjetno tudi v prihodnje uporabljena v relevantnih mednarodnopravnih dokumentih za opredeljevanje UI.⁸

Pravica do svobode izražanja kot temeljna človekova pravica je pomembna tako na individualni kot kolektivni ravni in zavarovana v temeljnih mednarodnih pogodbah o človekovih pravicah.⁹ Razvoj in vse obsežnejša uporaba umetne inteligence (UI) prinašata številne koristi, saj lahko UI med drugim izboljša strateško predvidevanje in napovedovanje, demokratizira dostop do znanja, pospeši znanstveni napredek ter poveča zmogljivost obdelave velikih količin informacij in podatkov,¹⁰ treba pa je obravnavati tudi možne negativne vplive, vključno s tistimi, ki posegajo v pravico do svobode izražanja.

Z vplivi UI na uresničevanje človekovih pravic se ukvarjajo tako države kot mednarodne organizacije. Svet OECD je že leta 2019 sprejel priporočila, ki poudarjajo potrebo po zaupanja vrednem in odgovornem razvoju in rabi UI. Ravno tako pa OECD spodbuja idejo, da bi države uskladile svoje domače politike, ko gre za regulacijo UI.¹¹ Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO) je leta 2021 sprejela Priporočilo o etiki umetne inteligence,¹² ki poudarja relevantne vrednote, načela in način njihovega uresničevanja v praksi, ko gre za UI.¹³

Generalni sekretar Organizacije združenih narodov (OZN) je oktobra 2023 sprejel načrt glede digitalnega sodelovanja¹⁴ in ustanovil Svetovalno telo za umetno inteligenco, da bi opravilo analizo in pripravilo priporočila za mednarodno upravljanje UI.¹⁵ Svetovalno telo za umetno

⁸ Temu bodo verjetno sledile tudi države, ki bodo vsaka v svojem nacionalnem pravnem redu prav tako morale definirati UI.

⁹ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP), Uradni list RS, št. 35/92 – Mednarodne pogodbe, št. 9/92, 19. člen; Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP), Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 (MKVCP), Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 33/94, 10. člen; Evropska unija, Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, UL C 83, 30. 3. 2010, 11. člen; Organizacija ameriških držav, Ameriška konvencija o človekovih pravicah (»Pact of San Jose«) (1969), 13. člen; Afriška unija, Afriška listina človekovih pravic in pravic ljudstev (»Banjul Charter«), CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982) (1981), 9. člen; glej tudi HRC, General Comment No. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression. UN Doc. CCPR/C/GC/34 (2011), drugi odstavek.

¹⁰ Sancin 2023, str. 1006 in 1009.

¹¹ OECD, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence (2019).

¹² UNESCO, Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence (2021).

¹³ Prav tam, str. 13; UNESCO, Nacionalne komisije Nemčije, Nizozemske in Slovenije, Priporočilo o etiki umetne inteligence (2024), str. 5.

¹⁴ UNGA, Road map for digital cooperation: implementation of the recommendations of the High-level Panel on Digital Cooperation – Report of the Secretary-General, U.N. Doc. A/74/821 (2020).

¹⁵ United Nations, Office of the Secretary-General's Envoy on Technology, High-Level Advisory Body on Artificial Intelligence, <<https://www.un.org/techenvoy/ai-advisory-body>> (20. 9. 2024).

inteligenco je septembra 2024 izdalo končno poročilo Upravljanje umetne inteligence za človeštvo.¹⁶ Generalni sekretar je ob predstavitvi poročila poudaril, da UI prinaša tako takojšnja kot dolgoročna tveganja za človekove pravice, zato mora upravljanje UI temeljiti na mednarodnih normah in načelih, kar vključuje tudi spoštovanje človekovih pravic. Prav zato priporočila, ki so del poročila, predvidevajo vzpostavitev globalnega dialoga o upravljanju UI pri OZN ter razvoj okvira, ki bo zagotovil pravično porazdelitev koristi UI in zmanjšal tveganja za marginalizirane skupine.¹⁷

Generalna skupščina Združenih narodov (GS OZN) je marca 2024 sprejela resolucijo o zanesljivih sistemih UI,¹⁸ septembra 2024 pa še Pakt za prihodnost,¹⁹ ki vključuje več določb, ki obravnavajo vprašanja, povezana z vedno pogostejšo rabo UI. Za ta prispevek je pomemben predvsem ukrep številka 27, ki obravnava tveganja in priložnosti, ki jih prinašajo hitre tehnološke spremembe, vključno z razvojem tehnologij, ki temeljijo na UI, poudarjena pa je tudi vloga znanosti, tehnologij in inovacij pri uresničevanju človekovih pravic. Ukrep številka 30 tako prepoznava priložnosti in tveganja, ki jih prinašajo nove tehnologije, ter poziva k odgovornemu in etičnemu raziskovanju, ki varuje in spodbuja človekove pravice. Poleg tega ukrep vključuje zahtevo, da se človekove pravice sistematično vključujejo v regulativne in normativne procese, pri čemer je pomembna tudi vloga zasebnega sektorja, ki mora spoštovati etična načela pri razvoju novih tehnologij.²⁰

Tudi Svet Združenih narodov za človekove pravice (SČP), ki je pomožni organ GS OZN, se aktivno ukvarja z vprašanji, povezanimi z vplivi UI na človekove pravice. Predsednik SČP, Omar Zniber, je septembra leta 2024 sklical neformalno razpravo o novih tehnologijah, UI in digitalnem razkoraku.²¹ V uvodnem nagovoru je poudaril, da je vprašanje, kako izkoristiti potencial UI in drugih novih tehnologij ter hkrati zaščititi človekove pravice, »eden najbolj perečih izzivov našega časa«. ²² Zato je nujno oblikovati jasnejše smernice za uporabo standardov varstva človekovih pravic v digitalni dobi, razvoj UI pa mora temeljiti na spoštovanju in

¹⁶ UN AI Advisory body, *Governing AI for Humanity – Final Report* (2024), <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/governing_ai_for_humanity_final_report_en.pdf> (29. 11. 2024).

¹⁷ United Nations – Meetings Coverage and Press Releases, *Artificial Intelligence Advisory Board's Report 'a Crucial Milestone in Efforts to Ensure AI Serves all of Humanity', Says Secretary-General*, in Video Message, <<https://press.un.org/en/2024/sgsm22368.doc.htm>> (29. 11. 2024).

¹⁸ UNGA, *Seizing the opportunities of safe, secure and trustworthy artificial intelligence systems for sustainable development*, A/78/L.49 (2024).

¹⁹ UNGA, *Resolution adopted by the General Assembly on 22 September 2024, The Pact for the Future*, A/RES/79/1 (2024).

²⁰ Prav tam, str. 20–22.

²¹ UN Human Rights Council, *High-Level Informal Presidential Discussion on New Technologies, Data, Artificial Intelligence, and the Digital Divide from a Human Rights Perspective: Summary Report* (2024).

²² Prav tam, str. 2.

zagotavljanju človekovih pravic, da bi preprečili spodkopavanje človekovih pravic ter poglobljanje globalnih neenakosti.²³ Med razpravo so govorniki poudarili, da UI pomembno vpliva tudi na pravico do svobode izražanja, predvsem zaradi algoritmične pristranskosti in širjenja dezinformacij, ki lahko marginalizirata določene skupine ljudi in jezikovne skupnosti.²⁴ Poudarjena je bila tudi nevarnost uporabe generativne UI za ustvarjanje globokih ponaredkov²⁵ in manipulacijo informacij, kar spodkopava zaupanje v demokratične procese in (državne) institucije.²⁶ Med razpravo je bila poudarjena potreba po regulaciji UI, ki pa ne sme posegati v človekove pravice, kot je pravica do svobode izražanja.²⁷

Pomembno je omeniti tudi posebne postopke (t. i. *special procedures*) SČP, med katere uvrščamo tudi posebne poročevalce.²⁸ Za pravico do svobode izražanja je ključno delovanje posebnega poročevalca za svobodo mnenja in izražanja, ki v svojih poročilih, ki bodo podrobneje predstavljena v nadaljevanju, vedno pogosteje omenja tudi vprašanja glede pravice do svobode izražanja v povezavi z UI.²⁹ Pomembno je tudi delo delovne skupine za podjetništvo in človekove pravice, ki se osredotoča na zagotavljanje, da transnacionalne korporacije in druga podjetja spoštujejo mednarodne standarde varstva človekovih pravic.³⁰ To je še posebej pomembno za pravico do svobode izražanja, saj lahko UI, ki jo uporabljajo številna podjetja, (negativno) vpliva na posameznikovo svobodo izražanja. Omeniti velja tudi delo posebne poročevalke za pravico do izobraževanja, ki je v svojem najnovejšem poročilu o UI in pravici do izobraževanja poudarila, da so predvsem države pa tudi mednarodne organizacije, akterji civilne družbe, podjetja, vključno s tehnološkimi, ter posamezniki odgovorni za zagotavljanje na človekovih pravicah temelječega pristopa k uporabi UI v izobraževanju, in ob tem izpostavila nujnost spoštovanja mednarodnopravnih standardov varstva človekovih pravic in temeljnih svobod.³¹

Svetovalni odbor SČP, ki deluje kot pomožni organ SČP, je v svoji študiji Vplivi, priložnosti in izzivi novih in nastajajočih digitalnih tehnologij v zvezi s spodbujanjem in varstvom člove-

²³ Prav tam, str. 1.

²⁴ Prav tam, str. 17.

²⁵ Angleško *deepfake*.

²⁶ Prav tam, str. 19.

²⁷ Prav tam, str. 16.

²⁸ UNGA, Promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, A/73/348 (2018).

²⁹ UNGA, Disinformation and freedom of opinion and expression, Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, A/HRC/47/25 (2021); UN, Report on the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, A/74/486.

³⁰ UN Human Rights Council, Human rights and transnational corporations and other business enterprises, A/HRC/RES/17/4 (2011).

³¹ UNGA, Right to education, Report of the Special Rapporteur on the right to education, A/79/520 (2024).

kovih pravic³² iz leta 2021 poudaril, da morajo biti nove tehnologije, pri katerih podatki, ki jih zbirajo, pomembno vplivajo na življenje posameznikov, zasnovane z dobrim razumevanjem mednarodnega okvira človekovih pravic,³³ pri čemer lahko nove tehnologije močno prispevajo k uveljavljanju pravic in svoboščin posameznikov z večanjem komunikacijskih zmožnosti in s krepitvijo njihovih zmožnosti v resničnem svetu. Vendar je treba obravnavati tudi morebitne vrzeli, kot so podatkovna obdelava, ki vodi v izgubo zasebnosti, radikalizacijo, segregacijo, diskriminacijo in kibernetsko nasilje.³⁴

Na regionalni ravni je v povezavi z regulacijo UI aktiven Svet Evrope (SE),³⁵ ki je sprejel Konvencijo Sveta Evrope o umetni inteligenci, človekovih pravicah, demokraciji in pravni državi. Ta konvencija ni pomembna samo zaradi tega, ker je postavila osnovni okvir, namenjen varovanju človekovih pravic pri uporabi UI, ampak tudi zato, ker pri njenem nastanku ni sodelovalo zgolj 46 članic SE, ampak tudi EU, 11 držav, ki sicer niso članice SE,³⁶ prav tako predstavniki zasebnega sektorja, civilne družbe in akademskega sveta.³⁷ To je ključno, saj vključitev čim več deležnikov, tudi proizvajalcev in uporabnikov tehnologij UI, zagotavlja pravila, ki bodo učinkovito varovala človekove pravice, demokracijo in pravno državo, hkrati pa ne bodo zavirala razvoja novih tehnologij. Regulacije UI se je dejavno lotila tudi EU³⁸ in sprejela Akt o UI, prvi zavezujoč pravni okvir na področju UI, ki obravnava tveganja, ki jih prinaša UI. Njegov namen je razvijalcem in uporabnikom UI zagotoviti jasne zahteve in obveznosti v zvezi s specifično uporabo UI in drugih novih tehnologij.

Namen tega prispevka je osvetliti nekatere izzive, ki jih razvoj in uporaba umetnointeligenčnih sistemov prinašata za uresničevanje pravice do svobode izražanja. Zato je najprej kratko predstavljena sama pravica in njene dopustne omejitve, nato pa so analizirani različni vidiki možnih izzivov, ki jih prinašajo umetnointeligenčni sistemi, in odzivov nanje. Na koncu so dodana kritična razmišljanja glede možnega pravnega razvoja na tem področju.

³² UN Human Rights Council, Possible impacts, opportunities and challenges of new and emerging digital technologies with regard to the promotion and protection of human rights, U.N. Doc. A/HRC/47/52 (2021).

³³ Prav tam, 13. odstavek.

³⁴ Prav tam.

³⁵ Sancin 2024, str. 1.

³⁶ Na primer ZDA, Avstralija in Kanada.

³⁷ Council of Europe, Council of Europe adopts first international treaty on artificial intelligence (2024), <<https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-adopts-first-international-treaty-on-artificial-intelligence>> (30. 7. 2024); glej tudi Tekavčič Veber.

³⁸ Za več glej Sancin 2021, drugi odstavek.

2. Osnovno o mednarodnopravni ureditvi pravice do svobode izražanja in dopustnih omejitvah

Varstvo svobode izražanja je bilo vključeno že v 19. člen³⁹ Splošne deklaracije človekovih pravic (SDČP),⁴⁰ nato v 19. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP),⁴¹ večina njenih določb pa se šteje za del mednarodnega običajnega prava.⁴²

MPDPP v 19. členu določa: »Vsakdo ima pravico do svobodnega izražanja; s to pravico je mišljeno svobodno iskanje, sprejemanje in širjenje vsakovrstnih informacij in idej, ne glede na državne meje, v ustni, pisni, tiskani ali umetniški obliki ali na katerikoli drug svobodno izbran način.« V nadaljevanju člena MPDPP sicer določa tudi možnost, da se pravica do svobode izražanja omeji, vendar morajo biti omejitve izrecno določene z zakonom in potrebne zaradi spoštovanja pravic in ugleda drugih ali zaradi varovanja nacionalne varnosti ali javnega reda, javnega zdravja ali morale.⁴³

Avtoritativna razlaga 19. člena MPDPP je zajeta v splošnem komentarju št. 34,⁴⁴ ki ga je sprejel Odbor OZN za človekove pravice (HRC) – nadzorni mehanizem po MPDPP.⁴⁵ V njem je zapisal, da obveznost spoštovanja pravice do svobode mnenja in izražanja zavezuje vsako državo pogodbenico kot celoto, torej vse veje državne oblasti, ter tudi druge javne ali vladne organe ne glede na raven – nacionalno, regionalno ali lokalno – ki lahko prevzamejo odgovornost države pogodbenice. Države pogodbenice MPDPP pa so dolžne zaščititi osebe pred kakršnimikoli dejanji zasebnih oseb in entitet, ki bi ovirala uživanje svobode mnenja in izražanja, če so te pravice iz MPDPP primerne za uporabo med zasebnimi osebami ali entitetami. Poleg tega so države pogodbenice dolžne zagotoviti, da se pravice iz 19. člena MPDPP uresničujejo tudi v notranji zakonodaji držav.⁴⁶ Področje uporabe drugega odstavka 19. člena

³⁹ Vsakdo ima pravico do svobode mnenja in izražanja; ta pravica vključuje svobodo imeti mnenje brez vmešavanja ter svobodo iskati, sprejemati in širiti informacije in ideje na kakršenkoli način in ne glede na meje.

⁴⁰ Splošna deklaracija človekovih pravic (SDČP), Sklep o objavi besedila Splošne deklaracije človekovih pravic, Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 24/18.

⁴¹ Za podrobnejšo razlago tega člena glej Schabas, str. 540–575.

⁴² Hannum, str. 145–147.

⁴³ Glej tretji odstavek 19. člena MPDPP.

⁴⁴ Glede pomena splošnih komentarjev glej Sancin 2022, str. 311–321; glej tudi Ahmadou Sadio Diallo, Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo (2010), 66. odstavek.

⁴⁵ Shaw, str. 275–280; Türk, str. 132–133.

⁴⁶ HRC, General Comment No. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression. UN Doc. CCPR/C/GC/34 (2011), sedmi in osmi odstavek; glej tudi HRC, General comment No. 31, The nature of the general legal obligation imposed on States Parties to the Covenant, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13 (2004), četrti odstavek; HRC, Communication No. 633/1995, Gauthier v. Canada, U.N. Doc. CCPR/C/65/D/633/1995 (1999).

MPDPP zajema celo izražanje, ki se lahko šteje za globoko žaljivo. Takšno izražanje se lahko omeji le v skladu z določbami tretjega odstavka 19. člena, ki določa izjeme, kdaj se pravica do svobode izražanja sme omejiti, kar bo kratko predstavljeno v nadaljevanju. Splošni komentar HRC poudarja, da pravica do svobode izražanja vključuje pravico do iskanja, sprejemanja in širjenja vseh vrst informacij in idej ne glede na državne meje.⁴⁷ Gre za pravico, ki vključuje izražanje in sprejemanje sporočil vseh oblik idej in mnenj,⁴⁸ ki jih je mogoče posredovati drugim, in vključuje politično razpravo, komentiranje lastnih in javnih zadev, agitacijo, razpravo o človekovih pravicah, novinarstvo, kulturno in umetniško izražanje, poučevanje in versko razpravo.⁴⁹ To, da je pravica do informacij integralni del pravice do svobode izražanja, izhaja že iz resolucije GS OZN, sprejete leta 1946, v kateri je celo poudarjeno, da je pravica do informacij kot del svobode izražanja bistven dejavnik pri vseh resnih prizadevanjih za mir in napredek v svetu.⁵⁰ Podobno izhaja tudi iz SDČP, ki v 19. členu glede pravice do informacij uporabi dikcijo, enako dikciji, zapisani v 19. členu MPDPP.

Tudi regionalne mednarodne pogodbe urejajo varstvo svobode izražanja. Evropska konvencija o človekovih pravicah (EKČP) poleg splošnega opisa te pravice poudarja, da so mogoče njene omejitve, ki jih lahko postavijo države. Tudi v Listini Evropske unije o temeljnih pravicah (Listina EU), ki sicer velja samo za države članice EU, je opis pravice podoben, vendar Listina EU ne vsebuje določbe o možnosti omejitev svobode izražanja, hkrati pa v drugem odstavku 11. člena poudarja tudi pomen svobode in pluralnosti medijev.⁵¹ Besedilo Ameriške konvencije o človekovih pravicah (AKČP), ki varuje svobodo izražanja, se nekoliko razlikuje od tega, saj podrobneje našteva, katere oblike izražanja so zavarovane.⁵² Afriška listina človekovih pravic in pravic ljudstev svobodo izražanja sicer posredno omenja, vendar je določba bolj skopa in manj določna kot v EKČP in AKČP.⁵³ Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) je svobodo izražanja opredelilo kot bistveni temelj demokratične družbe,⁵⁴ zelo podobno svobodo izražanja razlaga tudi Medameriško sodišče za človekove pravice (IACtHR).⁵⁵

⁴⁷ HRC, General Comment No. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression. UN Doc. CCPR/C/GC/34 (2011), 11. odstavek.

⁴⁸ Poudarjeno je, da to lahko vključuje tudi na primer komercialno oglaševanje.

⁴⁹ HRC, General Comment No. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression. UN Doc. CCPR/C/GC/34 (2011), 11. odstavek.

⁵⁰ UNGA, Calling of an International Conference on Freedom of Information, A/RES/59 (1946), prvi odstavek.

⁵¹ Evropska unija, Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, UL C 83, 30. 3. 2010, 11. člen.

⁵² Organizacija ameriških držav, Ameriška konvencija o človekovih pravicah (»Pact of San Jose«) (1969), 13. člen.

⁵³ Afriška unija, Afriška listina človekovih pravic in pravic ljudstev (»Banjul Charter«), CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982) (1981), 9. člen.

⁵⁴ ESČP, Case of Wingrove v. The United Kingdom, (1996), 52. odstavek.

⁵⁵ IACtHR, Herrera-Ulloa v. Costa Rica (2004), 127. odstavek; IACtHR, Case of Ricardo Canese v. Paraguay (2004), 82. in 88. odstavek; IACtHR, Case of Claude-Reyes et al. v. Chile (2006), 85. odstavek; IACtHR, Case of

V skladu z MPDPP, EKČP in AKČP so države pogodbenice dolžne zagotoviti, da lahko posamezniki pod njihovo jurisdikcijo uresničujejo svojo pravico do svobode izražanja brez nezakonitega vmešavanja.⁵⁶ Dolžnost držav vključuje varstvo pred zlorabo te pravice s strani tretjih oseb, tudi podjetij, kot je poudarjeno v Smernicah Organizacije združenih narodov za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu (Smernice OZN).⁵⁷

SČP je svobodo izražanja označil za »enega bistvenih temeljev demokratične družbe in enega osnovnih pogojev za njen napredek in razvoj«, ⁵⁸ posebni poročevalec za spodbujanje in varstvo pravice do svobode mnenja in izražanja pa je poudaril, da je svoboda izražanja temeljna za uresničevanje vseh človekovih pravic in sme biti zato omejena le izjemoma, pod ozko določenimi pogoji in strogim nadzorom.⁵⁹

V tretjem odstavku 19. člena MPDPP je navedeno, da uresničevanje pravice do svobode izražanja od države zahteva odgovornost in posebne dolžnosti. Omejitve so dovoljene samo zaradi spoštovanja pravic ali ugleda drugih ali zaradi varovanja nacionalne varnosti ali javnega reda in miru ali javnega zdravja ali morale.⁶⁰ Na omejitve se nikoli ne smemo sklicevati, da bi s tem upravičili utišanje zagovarjanja večstrankarske demokracije, demokratičnih načel in človekovih pravic, poleg tega morajo države pogodbenice uvesti učinkovite ukrepe za zaščito pred napadi, katerih namen je utišanje tistih, ki uveljavljajo svojo pravico do svobode izražanja.⁶¹

Vsakršna omejitev mora biti določena z zakonom, uvedena pa samo iz enega od razlogov, naštetih v tretjem odstavku 19. člena MPDPP. Poleg tega morajo omejitve prestatiti tudi stroga preizkusa nujnosti in sorazmernosti.⁶² Splošni komentar št. 34 opozarja, da so »zaradi razvoja sodobnih množičnih medijev potrebni učinkoviti ukrepi za preprečevanje takšnega nadzora

Kimel v. Argentina (2008); IACtHR, Case of Ríos et al. v. Venezuela (2009), 105. odstavek; IACtHR, López Lone et al. v. Honduras (2015), 165. odstavek.

⁵⁶ Shepherd, str. 64.

⁵⁷ UN, Office of the High Commissioner for Human Rights, Guiding Principles on Business and Human Rights, 1. načelo.

⁵⁸ UN, Human Rights Council, Resolution 21/12, A/HRC/ RES/21/12 (2012), str. 1.

⁵⁹ UN, Report on the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, A/74/486 (2019), str. 5, šesti odstavek.

⁶⁰ Podrobneje glej Nowak, str. 350–358.

⁶¹ HRC, Communication No. 458/91, Mukong v. Cameroon, U.N. Doc. CCPR/C/51/D/458/1991 (1994), odstavka 9.7 in 9.8.

⁶² HRC, General Comment No. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression. UN Doc. CCPR/C/GC/34 (2011), 22. odstavek; glej tudi HRC, Communication No. 1022/2001, Velichkin v. Belarus (2005), U.N. Doc. CCPR/C/85/D/1022/2001, odstavek 7.3.

medijev, ki bi posegal v svobodo izražanja vsakega posameznika»,⁶³ kar je še bolj relevantno v današnjem času, ko so množični mediji in družbena omrežja bistveno bolj razviti kot včasih.

3. Umetnointeligenčni sistemi in njihov vpliv na pravico do svobode izražanja

Tehnologije so lahko namerno uporabljene na način, ki ni v skladu z varovanjem človekovih pravic, povsem mogoče pa je tudi, da do kršenja človekovih pravic pride, čeprav tehnologijo uporabljamo v dobri veri. GS OZN je že leta 2018⁶⁴ pozvala k uporabi mednarodnega prava človekovih pravic za UI in druge nove tehnologije in opozorila, da profiliranje, avtomatizirano odločanje in tehnologije strojnega učenja brez ustreznih zaščitnih ukrepov lahko ogrozijo uživanje človekovih ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic, ter priznala potrebo po uporabi mednarodnega prava človekovih pravic pri oblikovanju, ocenjevanju in urejanju UI ter drugih novih tehnologij.⁶⁵ SČP pa je leta 2019 sprejel resolucijo,⁶⁶ v kateri je prepoznal pozitivne učinke, ki jih UI lahko ima na človekove pravice, pa tudi negativne, saj lahko uporaba UI brez ustreznih zaščitnih ukrepov pomeni tveganje za krepitev diskriminacije in za kršitve človekovih pravic. Tveganja je treba zmanjšati, kar se lahko doseže z upoštevanjem mednarodnega prava človekovih pravic pri oblikovanju, razvoju in uvajanju novih tehnologij, kot je UI.⁶⁷

UI lahko ogroža pravico do svobode izražanja na več načinov.⁶⁸ V digitalnem svetu vpliva na dostop do informacij in svobodo izražanja prek algoritmov, ki odločajo, katere vsebine so vidne uporabnikom in pogosto dajejo prednost nekaterim informacijam, kar vodi v pristranskost in zavajanje. V javnem prostoru, kjer posamezniki uresničujejo svoje pravice, lahko UI preoblikuje odločevalne sisteme, to pa omejuje združevanje in organiziranje. Na področju medijev UI ogroža pluralizem, saj lahko omejeno število korporacij postane osrednji vir informacij, s čimer se zmanjša raznolikost mnenj, to pa škoduje svobodi izražanja. V povezavi s transparentnostjo UI nadomešča človeške odločitve pri dostopu do informacij in lahko selektivno izključuje pomembne podatke, kar otežuje preglednost in zmanjšuje odgovornost v procesu odločanja. Končno v zvezi z varnostjo UI s cenzuro in nadzorom meri na posame-

⁶³ HRC, General Comment No. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression. UN Doc. CCPR/C/GC/34 (2011), 40. odstavek.

⁶⁴ UNGA, Resolution adopted by the General Assembly on 17 December 2018, A/RES/73/179 (2019).

⁶⁵ Prav tam, str. 3.

⁶⁶ UN Human Rights Council, Resolution adopted by the Human Rights Council on 26 September 2019, A/HRC/RES/42/15 (2019).

⁶⁷ Prav tam, str. 2–4.

⁶⁸ Glej tudi Moreira Alcici.

znike, katerih izražena mnenja so v nasprotju z interesi oblasti.⁶⁹ Konkretnije pa je eden od problemov UI njena sposobnost hitrega ustvarjanja lažnih vsebin, ki se zdijo človeško ustvarjene in avtoritativne, v velikem obsegu. Poleg tega je, kot bo pojasnjeno v nadaljevanju, posameznikom zaradi UI lahko onemogočen dostop do resničnih informacij ali onemogočeno razlikovanje med dejanskimi in lažnimi informacijami, kar prav tako pomeni kršitev pravice do svobode izražanja.⁷⁰

Glede na to, da so tradicionalne medije nadomestili družbena omrežja, novičarski portali in iskalniki, ki so postali glavna sredstva obveščanja, se družba pri uveljavljanju pravice do svobode izražanja in dostopa do informacij močno zanaša na spletne platforme. ESČP potrjuje, da internet igra vse pomembnejšo vlogo⁷¹ in je postal eden glavnih načinov, kako posamezniki uresničujejo svojo pravico do svobode izražanja.⁷² Zato je pomembno, kar je v eni od resolucij zapisal tudi SČP, da se »iste pravice, ki jih imajo ljudje v resničnem življenju, varujejo tudi na spletu, zlasti pravica do svobode izražanja«.⁷³

V teoriji se morebitni posegi UI v pravico do svobode izražanja razvrščajo v več skupin: personalizacija vsebin za posameznika, samodejno onemogočanje ali odstranjevanje nezakonitih vsebin, razvrednotenje in oslabitev zakonitih, vendar škodljivih vsebin⁷⁴ ter samodejno uveljavljanje pravice do pozabe.⁷⁵

Pri vplivu UI na pravico do svobode izražanja, povezano s pravico do informacij, ki je integralni del te svobode,⁷⁶ gre za personalizacijo informacij na spletu z uporabo algoritmov, ki določijo, katere novice ali objave bodo prikazane posameznemu uporabniku, kar lahko močno vpliva na raznolikost informacijskega in medijskega okolja.⁷⁷ Personalizacija novic lahko ovira oblikovanje popolnoma informiranih državljanov, kar je zlasti v demokratični družbi problematično,⁷⁸ ker lahko vodi v fragmentacijo javne sfere in ustvarjanje »odmevnih

⁶⁹ Article 19, Privacy and Freedom of Expression In the Age of Artificial Intelligence (2018), str. 9–10.

⁷⁰ The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Taxonomy of Human Rights Risks Connected to Generative AI, <<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/business/b-tech/taxonomy-GenAI-Human-Rights-Harms.pdf>> (3. 9. 2024), str. 10.

⁷¹ ESČP, *Times Newspapers Ltd. v. United Kingdom* (2009), 27. odstavek.

⁷² ESČP, *Case of Ahmet Yildirim v. Turkey* (2012), 54. odstavek.

⁷³ UNGA, Resolution adopted by the Human Rights Council on 13 July 2021, A/HRC/RES/47/16 (2021), prvi odstavek.

⁷⁴ Na primer dezinformacije.

⁷⁵ Brkan, str. 2.

⁷⁶ UNGA, Disinformation and freedom of opinion and expression, Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, A/HRC/47/25 (2021), str. 8.

⁷⁷ Prav tam; Bozdag, str. 213–214.

⁷⁸ Eskens, Helberger, Moeller, str. 22.

komor»,⁷⁹ pri čemer se daje prednost le nekaterim virom novic, posameznikov dostop do informacij je omejen na način, da komunicira le s podobno mislečimi osebami ter se izogiba dejstvu in prepričanjem, s katerimi se ne strinja, to pa prispeva k polarizaciji in radikalizaciji družbe.⁸⁰ Algoritmi lahko pristransko dajejo prednost nekaterim vsebinam ali ponudnikom, to pa ogroža medijski pluralizem, zlasti na družbenih omrežjih, na katerih uporabnikom prikazujejo predvsem vsebine, skladne z njihovimi prepričanji. To zmanjšuje izpostavljenost kritičnim in raznolikim informacijam ter omejuje vpogled v drugačne družbene in politične poglede.⁸¹ Čeprav se ta problem s širjenjem UI in vedno zmogljivejšimi algoritmi povečuje, je v Evropi manj izrazit, predvsem zaradi večje medijske raznolikosti in dejstva, da Evropejci uporabljajo različne vire informacij.⁸² Poleg tega UI lahko prispeva tudi k reševanju te težave z razvojem orodij, ki povečujejo zavedanje o izpostavljenosti različnim pogledom, prikazujejo manj vidne rezultate iskanja ali omogočajo razprave med ljudmi z različnimi prepričanji.⁸³

Vpliv UI je razviden tudi pri samodejnem onemogočanju in odstranjevanju vsebin,⁸⁴ saj so spletne platforme dolžne nadzorovati in odstraniti neprimerne, žaljive ali nezakonite vsebine, vendar s povečanjem števila uporabnikov in vsebin fizično pregledovanje postaja nemogoče, zato se uporablja UI. Tehnologija samodejnega onemogočanja pa pogosto odstrani tudi vsebine, ki niso sporne ali so le mejno sporne, in bi zato morala biti opravljena človeška presoja.⁸⁵ Algoritmi namreč za zdaj ne morejo prepoznati čustev ali tona⁸⁶ vsebine,⁸⁷ težave lahko povzročajo jezikove in kulturne posebnosti.⁸⁸ Poleg tega je, zlasti kar zadeva pravico do informacij, problematično, da onemogočanje in odstranjevanje vsebine poteka v ozadju, z uporabo algoritmov, pri čemer ljudje pogosto ne vedo, zakaj je algoritem neko vsebino onemogočil ali odstranil,⁸⁹ kar povečuje tveganje za kršenje pravice do svobode izražanja.⁹⁰ EU se na to gro-

⁷⁹ »Odmevna komora« opisuje situacijo v množičnih medijih, ko se prepričanja širijo in krepijo znotraj zaprtega sistema. Uporabniki v tem primeru iščejo informacije, ki potrjujejo njihova prepričanja, s tem pa potrjujejo svojo pristranskost.

⁸⁰ Bozdag, str. 218.

⁸¹ Kolarević, str. 117.

⁸² Prav tam, str. 18; glej tudi Moeller, Helberger, str. 25.

⁸³ Bozdag, van den Hoven, str. 259–263.

⁸⁴ Council of Europe, Algorithms and human rights (2018), str. 18.

⁸⁵ European Parliament, Artificial intelligence and human rights (2024), str. 116.

⁸⁶ Na primer cinizma, kritike, humorja ali ironije.

⁸⁷ Brkan, str. 4.

⁸⁸ Če na primer sistemi UI za moderiranje vsebin niso prilagojeni za sleng ali nestandardne izraze manjšinskih skupin, lahko cenzurirajo legitimno izražanje.

⁸⁹ Jouglex, str. 233–234.

⁹⁰ UNGA, Promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression – Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, A/73/348 (2018), str. 15.

žnjo odziva z zakonodajo in nezavezujočimi instrumenti, ki urejajo odstranjevanje in onemogočanje nezakonitih vsebin.⁹¹ Direktiva 2000/31/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 8. junija 2000 o nekaterih pravnih vidikih storitev informacijske družbe, zlasti elektronskega poslovanja na notranjem trgu (Direktiva o elektronskem poslovanju)⁹² v 14. členu ponudnike razbremeni odgovornosti za vsebine tretjih oseb, vendar jim nalaga obveznost, da odstranijo ali onemogočijo nezakonite vsebine, takoj ko so o njih obveščeni. Čeprav določa, da morajo ponudniki pri odstranjevanju vsebine upoštevati svobodo izražanja, ne predvideva postopka za obnovitev vsebine, če se ta po opravljenem pregledu izkaže za zakonito. To pomeni, da je pravica do svobode izražanja delno omejena, saj lahko UI napačno presodi vsebino, ki je sicer zakonita. Tudi odločitev o ponovni objavi takšnih vsebin je v rokah ponudnikov, saj Direktiva glede tega ne določa konkretnih obveznosti, ampak le splošno nalaga spoštovanje pravice do svobode izražanja. Poleg Direktive v EU obstajajo tudi nezavezujoči dokumenti, kot je na primer Kodeks ravnanja za odpravo nezakonitega sovražnega govora na spletu,⁹³ ki opozarjajo na problematiko samodejnega onemogočanja, vendar za ponudnike niso obvezni, kar pomeni, da se ponudniki sami odločijo, ali bodo te dokumente spoštovali ali ne.

Omeniti velja tudi, da je Sodišče Evropske unije (SEU) leta 2014 v zadevi *Google proti Španiji* odločilo, da pravica biti pozabljen omogoča posameznikom, da zahtevajo odstranitev netočnih, neustreznih, nepomembnih ali pretiranih osebnih podatkov iz iskalnikov.⁹⁴ Ta pravica je bila kasneje vključena v zakonodajo EU, v kateri je poudarjeno, da je treba pri varovanju zasebnosti upoštevati tudi pravico do svobode izražanja in pravico do informacij. Tako na primer Uredba (EU) 2016/679 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 27. aprila 2016 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov ter o razveljavitvi Direktive 95/46/ES (Uredba o varstvu podatkov, GDPR)⁹⁵ v 17. členu izrecno določa, da pravica do pozabe ne velja, če je obdelava potrebna za uresničevanje pravice do svobode izražanja in pravice do informacij. Težave nastanejo, ko ponudniki ob uveljavljanju te pravice uporabljajo UI, saj ta ni vedno primerna za opravljanje presoje in je v nekaterih primerih ključna človeška presoja. Pretirano poudarjanje varovanja osebnih podatkov s strani UI⁹⁶

⁹¹ Bossuyt, str. 7.

⁹² UL L 178, 17. 7. 2000.

⁹³ Evropska komisija, Kodeks ravnanja za odpravo nezakonitega sovražnega govora na spletu (2016); glej tudi EU, Evropska komisija, Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij – Boj proti nezakonitim spletnim vsebinam – Povečanje odgovornosti spletnih platform (2017); EU, Priporočilo Komisije z dne 1. marca 2018 o ukrepih za učinkovito preprečevanje nezakonitih spletnih vsebin, 2018/334 (2018).

⁹⁴ Zadeva SEU C-131/12, *Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González*, z dne 13. 5. 2014.

⁹⁵ UL L 119, 4. 5. 2016.

⁹⁶ Situacija je primerljiva z odstranjevanjem nezakonitih vsebin.

lahko nesorazmerno poseže v svobodo izražanja ponudnikov vsebin ali v pravico prejemnikov do informacij, ki je, kot že večkrat omenjeno, integralni del pravice do svobode izražanja.⁹⁷

Na spletu in družbenih omrežjih se zaradi velike količine novic za pregledovanje in odstranjevanje dezinformacij pogosto uporablja UI. Algoritmična orodja za zaznavanje in boj proti dezinformacijam so lahko zelo učinkovita, saj omogočajo hitro zaznavanje, zmanjševanje vidnosti in obveščanje javnosti o lažnih informacijah.⁹⁸ Vendar lahko uporaba teh tehnologij privede do napak in so resnične, vendar nenavadne novice napačno označene kot dezinformacije. Poleg tega obstaja tveganje, da se UI namerno zlorabi za zmanjšanje vidnosti vsebin, ki so kritične, izzivalne ali neprijetne, kar lahko vodi v omejevanje pravice do svobode izražanja in pomeni grožnjo demokraciji.⁹⁹

David Kaye,¹⁰⁰ nekdanji posebni poročevalec za svobodo izražanja in mnenja, je v Poročilu posebnega poročevalca o spodbujanju in varstvu pravice do svobode mnenja in izražanja (Poročilo),¹⁰¹ objavljenem leta 2018, obravnaval tudi vplive UI na pravico do svobode izražanja. V njem poudarja, da kompleksnost moderiranja vsebin z uporabo UI in avtomatiziranih procesov narašča¹⁰² ter da UI in algoritmi drugače od ljudi ne morejo zaznati kulturnega konteksta ali ironije in niso sposobni kritične analize, potrebne za prepoznavanje sovražnega govora ali ekstremističnih vsebin. Zato je verjetno, da bo prišlo do čezmerne onemogočanja in omejevanja vsebin, s tem pa je lahko kršena pravica do svobode izražanja in omejena pravica dostopa do informacij brez cenzure.¹⁰³ Poudaril je, da bi morale države sprejeti ustrezne ukrepe in zakonodajo za preprečevanje neupravičenega prevzema medijev oziroma koncentracije medijskih skupin v zasebnih rokah, saj takšna koncentracija medijev zmanjšuje raznolikost virov in mnenj, to pa ogroža pravico do informacij, ki je temelj svobode izražanja.¹⁰⁴ Poleg tega je poudaril pomanjkanje jasnih informacij o pravilih in delovanju platform, upravljanih z UI. Brez jasnosti glede obsega in uporabe UI posamezniki težko razumejo, kako in zakaj se in-

⁹⁷ Brkan, str. 7.

⁹⁸ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij – Boj proti dezinformacijam na spletu: evropski pristop, COM(2018) 236 final, str. 11.

⁹⁹ Brkan, str. 6.

¹⁰⁰ David Kaye je bil od avgusta 2014 do julija 2020 posebni poročevalec OZN za spodbujanje in varstvo pravice do svobode mnenja in izražanja.

¹⁰¹ UNGA, Promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression – Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, A/73/348 (2018).

¹⁰² Prav tam, str. 12.

¹⁰³ Prav tam; glej tudi Council of Europe, Algorithms and human rights – Study on the human rights dimensions of automated data processing techniques and possible regulatory implications (2018), str. 21.

¹⁰⁴ HRC, General Comment No. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression. UN Doc. CCPR/C/GC/34 (2011), 40. odstavek.

formacije širijo, omejujejo ali ciljno usmerjajo, s čimer je omejena njihova pravica do svobode izražanja.¹⁰⁵ Posebni poročevalec ugotavlja, da tudi če so posamezniki obveščeni o obstoju in delovanju sistemov UI, ti še vedno lahko ovirajo prizadevanja za transparentnost in ustreznost delovanja. Prav tako poudarja, da ponudniki spletnih mest in platform premalo pozornosti namenjajo razvoju načinov za preglednost in razumevanje tehničnih temeljev avtomatiziranih odločitev.¹⁰⁶ Zaradi tega je pogosto prizadeta svoboda izražanja posameznikov, ki ne morejo raziskati ali razumeti, zakaj in kako je bila njihova svoboda izražanja omejena.

V že omenjenem poročilu Svetovalnega odbora SČP Vplivi, priložnosti in izzivi novih in nastajajočih digitalnih tehnologij v zvezi s spodbujanjem in varstvom človekovih pravic¹⁰⁷ se odbor nekoliko podrobneje osredotoča tudi na vpliv novih tehnologij¹⁰⁸ na pravico do svobode izražanja. Čeprav poročilo na začetku poudarja, da lahko zmogljivost novih tehnologij za izboljšanje komunikacije prispeva k uresničevanju pravice do svobode izražanja – predvsem zaradi oblikovanja do uporabnika prijaznih platform družbenih omrežij in številnih načinov komunikacije, ki javnosti omogočajo izražanje mnenj –, se v nadaljevanju posveča predvsem negativnim vplivom in vrzelim, na katere morajo biti države pozorne.¹⁰⁹ Svetovalni odbor je zapisal, da se digitalni prostori paradoksalno uporabljajo tudi za omejevanje pravice do svobode izražanja in dostopa do informacij. Vlade po svetu namreč omejujejo ti pravici z izklapljanjem internetnih storitev, selektivnim onemogočanjem dostopa do spletnih virov, cenzuriranjem medijskih hiš ter preganjanjem ljudi zaradi izražanja njihovih mnenj na spletu.¹¹⁰ Poročilo nadalje poudarja, da je digitalna revolucija korenito spremenila medijski prostor, pri čemer so informacije postale cenejše in jih je mogoče hitreje širiti, a je zaradi tega vse težje ločiti resnične informacije od dezinformacij. Svetovalni odbor navaja, da to, da različni akterji na spletu širijo dezinformacije, ne spodbuja le sovražnega diskurza, temveč tudi postavlja vprašanja glede pravice do informacij, ki je pomemben del pravice do svobode izražanja.¹¹¹

¹⁰⁵ UNGA, Promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression – Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, A/73/348 (2018), 31. odstavek.

¹⁰⁶ Ananny, Crawford, str. 973.

¹⁰⁷ UN Human Rights Council, Possible impacts, opportunities and challenges of new and emerging digital technologies with regard to the promotion and protection of human rights, U.N. Doc. A/HRC/47/52 (2021).

¹⁰⁸ Na začetku poročila je pojasnjeno, da med nove tehnologije spada tudi UI.

¹⁰⁹ UN Human Rights Council, Possible impacts, opportunities and challenges of new and emerging digital technologies with regard to the promotion and protection of human rights, U.N. Doc. A/HRC/47/52 (2021), 11. odstavek.

¹¹⁰ Prav tam, 26. odstavek.

¹¹¹ Prav tam, 20. odstavek.

Marca 2024 je GS OZN sprejela resolucijo Izkoriščanje priložnosti varnih, zanesljivih in zaupanja vrednih sistemov umetne inteligence za trajnostni razvoj.¹¹² Ta resolucija se v nasprotju s starejšimi resolucijami OZN, ki so se dotikale UI, bolj poglobljeno ukvarja s težavami, ki jih UI lahko prinaša, tudi tistimi na področju človekovih pravic. Pomembno je, da je na začetku resolucije navedeno, da morajo biti sistemi UI varni, zanesljivi in vredni zaupanja, to pomeni, da morajo biti osredotočeni na človeka, zanesljivi, razložljivi, etični, vključujoči, varovati morajo zasebnost, usmerjeni morajo biti k trajnostnemu razvoju in odgovorni. Ključno je tudi, da resolucija izrecno zahteva, da sistemi UI v celoti spoštujejo, spodbujajo in varujejo človekove pravice ter so skladni z mednarodnim pravom.¹¹³ Človek mora biti postavljen v središče z zagotavljanjem uživanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse.¹¹⁴ Za varno uporabo sistemov UI je nujno, da so za vsak posamezen sistem vzpostavljena ustrezna varovala oziroma postopki, ki morajo biti skladni z mednarodnim pravom.¹¹⁵ Vzpostavitev ustreznih varoval je še posebej pomembna zaradi želje po doseganju ciljev trajnostnega razvoja, zapisanih v Agendi za trajnostni razvoj 2030.¹¹⁶ Med mogočimi posledicami, če ustrezna varovala niso uveljavljena, so zmanjšano varovanje in uživanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter spodbujanje integritete informacij in dostopa do njih.¹¹⁷ To pomeni, da se je GS OZN vsaj posredno opredelila do tega, da so lahko sistemi UI problematični za varstvo svobode izražanja, saj je pravica do informacij integralni del svobode izražanja. V resoluciji je GS OZN prav tako poudarila, da je upravljanje sistemov UI področje, ki se nenehno razvija, in da je ključno, da se nadaljnje razprave in pogajanja o mogočih pristopih ter načinih urejanja in upravljanja UI, ki so ustrezni, opirajo na mednarodno pravo.¹¹⁸ Poudarja, da je treba pravice, ki jih ljudje uživajo v »resničnem« življenju, zavarovati tudi na spletu, kar vključuje varovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin v celotnem življenjskem ciklu sistemov UI.¹¹⁹ Zato GS OZN poziva vse države članice, po potrebi pa tudi druge deležnike, naj se vzdržijo uporabe oziroma ne hajo uporabljati sisteme UI, ki ne delujejo skladno z mednarodnim pravom človekovih pravic ali ki pomenijo neupravičeno tveganje za uživanje človekovih pravic, zlasti tistih posameznikov, ki so v družbi ranljivejši. Vse države članice OZN bi morale nameniti zadostna

¹¹² UNGA, Seizing the opportunities of safe, secure and trustworthy artificial intelligence systems for sustainable development, A/78/L.49 (2024).

¹¹³ Prav tam, str. 2.

¹¹⁴ Prav tam.

¹¹⁵ Prav tam, str. 3.

¹¹⁶ UNGA, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 – Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/ (2015).

¹¹⁷ UNGA, Seizing the opportunities of safe, secure and trustworthy artificial intelligence systems for sustainable development, A/78/L.49 (2024), str. 3.

¹¹⁸ Prav tam.

¹¹⁹ Prav tam, str. 5.

sredstva za razvoj in izvajanje učinkovitih zaščitnih ukrepov, k čemur spadajo ocene tveganja in vpliva v celotnem življenjskem ciklu sistemov UI, da se zavarujejo človekove pravice in temeljne svoboščine ter ublažijo morebitni negativni vplivi na polno in učinkovito uživanje teh pravic in svoboščin.¹²⁰

4. Mednarodna prizadevanja za regulacijo umetnointeligentnih sistemov v povezavi s pravico do svobode izražanja

V poročilu generalnega sekretarja OZN Načrt za digitalno sodelovanje: izvajanje priporočil Visokega odbora za digitalno sodelovanje¹²¹ je zapisano, da se morajo države članice in podjetja zavzemati za pregledno in odgovorno upravljanje vsebin, ki bo zagotavljalo varovanje pravice do svobode izražanja, ter da so potrebna odločnejša prizadevanja za razvoj nadaljnjih smernic o tem, kako se standardi človekovih pravic uporabljajo v digitalni dobi, tudi prek SČP, ter za nadgradnjo dela posebnih postopkov in mednarodnih pogodb Urada visokega komisarja Združenih narodov za človekove pravice in drugih deležnikov.¹²²

Priporočilo UNESCO o etiki umetne inteligence že v prvem poglavju prepozna, da UI lahko pomeni grožnjo za pravico do svobode izražanja¹²³ ter da imajo tehnologije UI vse večji vpliv na obdelavo in distribucijo informacij, kar postavlja vprašanja glede dostopa do informacij, lažnih novic, sovražnega govora, diskriminacije, svobode izražanja in zasebnosti, kar vključuje tudi izzive, kot sta avtomatizirano novinarstvo in algoritmično urejanje vsebin na družbenih omrežjih in v iskalnikih. Poudarja, da morajo države članice zagotoviti, da akterji na področju UI spoštujejo in spodbujajo svobodo izražanja ter dostop do informacij, zlasti v zvezi z avtomatiziranim ustvarjanjem in moderiranjem vsebin, ključno pa je vzpostaviti tudi postopke za hitro obveščanje uporabnikov o razlogih za odstranitev ali drugačno obravnavo vsebin ter pritožbene mehanizme, ki uporabnikom omogočajo dostop do učinkovitega pravnega varstva.¹²⁴ Leta 2023 je UNESCO sprejel še Smernice za upravljanje digitalnih platform: varstvo svobode izražanja in dostopa do informacij s pristopom vseh zainteresiranih deležnikov,¹²⁵ z namenom zavarovati pravico do svobode izražanja, vključno s pravico do dostopa do informacij, in druge človekove pravice pri upravljanju digitalnih platform, hkrati pa obravnavati

¹²⁰ Prav tam, str. 6.

¹²¹ UN General Assembly, Road map for digital cooperation: implementation of the recommendations of the High-level Panel on Digital Cooperation – Report of the Secretary-General, U.N. Doc. A/74/821 (2020).

¹²² Prav tam, str. 10 in 12.

¹²³ UNESCO, Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence (2021), 2. in 3. točka.

¹²⁴ Prav tam, 113. točka.

¹²⁵ UNESCO, Guidelines for the Governance of Digital Platforms (2023).

vsebine, ki jih je dopustno omejiti v skladu z mednarodnim pravom in standardi človekovih pravic, vse tudi v povezavi s prihodnjimi izzivi, zlasti tistimi, ki jih prinaša generativna UI.¹²⁶ Smernice opredeljujejo odgovornosti različnih deležnikov glede varovanja svobode izražanja, dostopa do informacij in drugih človekovih pravic, hkrati pa zagotavljajo odprto, varno in zanesljivo okolje za uporabnike in neuporabnike digitalnih platform. To zajema dolžnosti držav, da spoštujejo, varujejo in uresničujejo človekove pravice, odgovornost digitalnih platform, da te pravice spoštujejo, ter vlogo medvladnih organizacij, civilne družbe, medijev, akademske sfere, tehnične skupnosti in drugih deležnikov pri spodbujanju človekovih pravic.¹²⁷ Pomembno je tudi, da smernice pozivajo k večstranski obravnavi upravljanja digitalnih platform. To pomeni, da je treba identificirati vse relevantne deležnike s platformami vred, spodbujati vključujočo udeležbo, zagotavljati uravnoteženo zastopanost, omogočiti preglednost in odgovornost, spodbujati sodelovalno odločanje in dialog, usklajevati prizadevanja za izvajanje med deležniki ter izvajati periodične presoje in preglede.¹²⁸

Čeprav svoboda izražanja v Konvenciji SE ni neposredno omenjena, že njena preambula poudarja pomen regulacije UI, saj lahko nekatere aktivnosti v življenjskem ciklu umetnointeligenčnih sistemov ogrožajo človekovo dostojanstvo, posameznikovo avtonomijo, človekove pravice, demokracijo in pravno državo,¹²⁹ namen njenih določb pa je zagotoviti, da so dejavnosti v življenjskem ciklu sistemov UI v celoti skladne s človekovimi pravicami, demokracijo in pravno državo.¹³⁰ Ključen pa je člen konvencije Varstvo človekovih pravic, ki določa, da »vsaka pogodbenica sprejme ali ohrani ukrepe za zagotovitev, da so dejavnosti v življenjskem ciklu sistemov UI skladne z obveznostmi varstva človekovih pravic, kot so določene v veljavnem mednarodnem pravu in njeni nacionalni zakonodaji«. ¹³¹ Če bi v končni različici te konvencije ostalo besedilo iz enega od osnutkov konvencije,¹³² ki ga je pripravil Odbor za UI, bi v njej pisalo, naj »vsaka pogodbenica sprejme potrebne ukrepe za ohranitev posameznikove svobode, človeškega dostojanstva in avtonomije ter zlasti zmožnosti sprejemanja informiranih odločitev brez neprimerne vpliva, manipulacije ali škodljivih učinkov, ki lahko zaradi neustrezne uporabe sistema UI negativno vplivajo na pravico do svobode izražanja in združevanja, demokratskega sodelovanja ter uveljavljanja drugih človekovih pravic in temeljnih svoboščin«. ¹³³

¹²⁶ Prav tam, str. 7 in 8.

¹²⁷ Prav tam, str. 14.

¹²⁸ Prav tam, str. 24.

¹²⁹ Prav tam, preambula.

¹³⁰ Prav tam, 1. člen.

¹³¹ Prav tam, 4. člen.

¹³² CAI, Revised Zero Draft [Framework] Convention On Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy And The Rule Of Law (2023).

¹³³ Prav tam, 9. člen.

V že omenjenem Aktu o UI je glede svobode izražanja zapisano, da je pri razvrstitvi sistema UI kot sistema velikega tveganja zlasti pomemben obseg škodljivega vpliva tega sistema na temeljne pravice, varovane z Listino EU, torej tudi na svobodo izražanja.¹³⁴ Ker je Akt o UI usmerjen predvsem v regulacijo uporabe UI v industriji in regulacijo organov pregona, se varovanju svobode izražanja podrobneje ne posveča. (Pre)številne izjeme v končnem besedilu¹³⁵ pa bi lahko omogočile delovanje škodljivih sistemov UI, ki bi resno ogrozili državljane, zlasti najranljivejše.¹³⁶

5. Sklep

Uresničevanje pravice do svobode izražanja v sodobni informacijski družbi je zelo odvisno od odločitev zasebnih subjektov, ki nadzorujejo objavo in širjenje vsebin ter vsebine tudi organizirajo, pogosto z uporabo umetnointeligenčnih tehnologij. Pogodbence EKČP imajo dolžnost zagotoviti, da zasebno upravljanje digitalnega prostora, zlasti tistega, ki temelji na UI, ne ogroža pasivnih in aktivnih vidikov svobode izražanja, tudi pravice do informacij.¹³⁷ Vse pomembnejše tako postaja vprašanje, kako lahko v mednarodnem pravu zagotovimo, da ne bodo le države, ampak tudi korporacije, ki ponujajo platforme in uporabljajo UI, mednarodnopravno odgovorne za varstvo pravice do svobode izražanja.

Veljavni mednarodni dokumenti, namenjeni regulaciji UI, so pogosto zelo splošni, zato se zdi smiselno prizadevanje za sprejetje nove celovite multilateralne mednarodne pogodbe, ki bi podrobneje uredila UI, vključno z vplivi, ki jih ima na polno uresničevanje človekovih pravic, s čimer bi se lahko preprečila prevelika fragmentacija pravnega okvira.¹³⁸ Hkrati pa velja priznati, da razvoj tehnologij z umetnointeligenčnimi sistemi tako hitro napreduje, da bi bilo verjetno težko vnaprej predvideti vse možne dejanske situacije, ki zahtevajo pravno urejanje, kar govori v prid splošnejšemu normativnemu okviru. Pričakovati gre, da se bodo pravne razlage glede vplivov na človekove pravice v veliki meri razvijale tudi z jurisprudenco domačih in mednarodnih sodišč ter tudi z različnimi mednarodnimi telesi na področju človekovih pravic, kot so pogodbeni telesi OZN, v zvezi s pravico do svobode izražanja zelo verjetno predvsem

¹³⁴ Prav tam, str. 11.

¹³⁵ Ob tem vseeno poudarjajo, da je napredek glede varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin v Aktu o UI od prvih osnutkov do končnega besedila viden.

¹³⁶ Glej na primer EDRI, EU's AI Act fails to set gold standard for human rights (2024), <<https://edri.org/our-work/eu-ai-act-fails-to-set-gold-standard-for-human-rights/>> (10. 9. 2024); accessnow, The EU AI Act: a failure for human rights, a victory for industry and law enforcement (2024), <<https://www.accessnow.org/press-release/ai-act-failure-for-human-rights-victory-for-industry-and-law-enforcement/>> (10. 9. 2024).

¹³⁷ Council of Europe, Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries, CM/Rec(2018)2 (2018), 6. točka.

¹³⁸ Za več glej Payandeh, str. 1–20.

v okviru Odbora ZN za človekove pravice. Slednji bi se lahko do izzivov, ki jih obravnava ta prispevek, opredelil tudi v morebitnem novem Splošnem komentarju 19. člena MPDPP, če bi se odločil za njegovo pripravo, o čemer sicer že nekaj časa potekajo neformalni pogovori med člani tega odbora.

Literatura

- AKANDJI-KOMBE, J. F. Positive obligations under the European Convention on Human Rights: A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, No. 7, Council of Europe, 2007.
- MOREIRA ALCICI, L. The Protection of the Right to Freedom of Expression in International Human Rights Law: An Overview. *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały*, 2020, str. 151–160.
- Amnesty International, Human Rights Principles For Companies, AI Index: ACT 70/01/98, 1998.
- ANANNY, M., CRAWFORD, K. Seeing without Knowing: Limitations of the Transparency Ideal and Its Application to Algorithmic Accountability. *New Media & Society*, 2016, vol. 20, no. 3, str. 973–989.
- ANDREW, C. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Article 19, Privacy and Freedom of Expression In the Age of Artificial Intelligence, 2018.
- BALKIN, J. M. Free Speech is a Triangle. *Columbia Law Review*, 2018. *Public Law Research Paper*, No. 640, str. 2011–2056.
- BELLI, L., CURZI DE MENDONÇA, Y., GASPAR, W. AI Regulation in Brazil: Advancements, Flows, and Need to Learn from the Data Protection Experience. *Computer Law & Security Review*, 2023, vol. 48, str. 1–6.
- BOLLINGER, L. C., STONE, G. R. (ur.). *Social Media, Freedom of Speech, and the Future of Our Democracy*. Oxford: Oxford Academic, 2022.
- BOSSUYT, A. Artificial Intelligence and Freedom of Expression What is the impact of AI on Freedom of Expression?, 2020.
- BOZDAG, E. Bias in Algorithmic Filtering and Personalization. *Ethics and Information Technology*, 2013, str. 209–227.
- BOZDAG, E., VAN DEN HOVEN, J. Breaking the Filter Bubble: Democracy and Design. *Ethics and Information Technology*, 2015, vol. 17, str. 249–265.
- BRKAN, M. *Freedom of Expression and Artificial Intelligence: On Personalisation, Disinformation and (Lack of) Horizontal Effect of the Charter*. Maastricht Faculty of Law Working Papers, 2019, str. 1–17.
- BROWNLE, I. *Principles of Public International Law*. 7. izd. Oxford: Oxford University Press, 2008.

- CARLSSON, U. *Freedom of Expression and Media in Transition: Studies and Reflections in the Digital Age*. NORDICOM, 2016.
- CASSESE, A. *International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- CASSESE, A. *International Law*. 2. izd. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- CASTANEDA, J. *Legal Effects of United Nations Resolutions*. New York: Columbia University Press, 1969.
- CENTER ON TRANSNATIONAL BUSINESS AND THE LAW. *Overview of the Proposed Binding Treaty on Business and Human Rights*. 2023, <<https://www.law.georgetown.edu/ctbl/blog/an-overview-of-the-proposed-legally-binding-instrument-to-regulate-in-international-human-rights-law-the-activities-of-transnational-corporations-and-other-business-enterprises/>> (4. 9. 2024).
- Committee on artificial intelligence (CAI), Revised Zero Draft [Framework] Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule Of Law, CAI(2023)01, 2023.
- DE GREGORIO, G., DUNN, P. Artificial Intelligence and Freedom of Expression. V: Quintavalla, A., Temperman, J. (ur.), *Artificial Intelligence and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2023, str. 76–90.
- DEVA, S. Multinationals, Human Rights and International Law: Time to Move beyond the “State-Centric” Conception. V: Letnar Čeranič, J., Van Ho, T. (ur.), *Human Rights and Business: Direct Corporate Accountability for Human Rights*. Wolf Legal Publishers (WLP), 2013, str. 27–49.
- ESKENS, S., HELBERGER, N., MOELLER, J. Challenged by News Personalisation: Five Perspectives on the Right to Receive Information. *Journal of Media Law*, 2017, str. 1–26.
- GILLESPIE, T. *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*. New Haven: Yale University Press, 2018.
- HANNUM, H. The UDHR in National and International Law. *Health and Human Rights*, 1998, vol. 3, no. 2, str. 144–158.
- HIGGINS, R. *Problems and Process: International Law and How We Use It*. Oxford: Clarendon Press, 1994.
- JOULEUX, P. *Facebook and the (EU) Law: How the Social Network Reshaped the Legal Framework*. Springer, 2022.
- JØRGENSEN, R., ZULETA, L. Private Governance of Freedom of Expression on Social Media Platforms. *Nordicom Review*, 2020, str. 51–67.
- KINLEY, D., CHAMBER, R. The UN Human Rights Norms for Corporations: The Private Implications of Public International Law. *Human Rights Law Review*, 2006, vol. 2, str. 447–497.
- KOLAREVIĆ, E. The Influence of Artificial Intelligence on the Right to Freedom of Expression. *Pravo Teorija i Praksa*, 2022, vol. 39, str. 111–126.
- LEE, J. *Artificial Intelligence and International Law*. Springer, 2022.

- LETNAR ČERNIČ, J. An Elephant in a Room of Porcelain: Establishing Corporate Responsibility for Human Rights. V: Letnar Černič, J., Van Ho, T. (ur.), *Human Rights and Business: Direct Corporate Accountability for Human Rights*. Wolf Legal Publishers (WLP), 2013, str. 131–158.
- LETNAR ČERNIČ, J., VAN HO, T. (ur.). *Human Rights and Business: Direct Corporate Accountability for Human Rights*. Wolf Legal Publishers (WLP), 2013.
- MAAS, M. M. International Law Does Not Compute: Artificial Intelligence and the Development, Displacement or Destruction of the Global Legal Order. *Melbourne Journal of International Law*, 2019, vol. 20, str. 29–57.
- McGONAGLE, T. *The Development of Freedom of Expression and Information within the UN: Leaps and Bounds or Fits and Starts?*. V: McGonagle, T., Donders, Y. (ur.), *The United Nations and Freedom of Expression and Information: Critical Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, str. 1–24.
- MOELLER, J., HELBERGER, N. Beyond the filter bubble: concepts, myths, evidence and issues for future debates, Report drafted for the Dutch Media Regulator (Commissariaat voor de Media), 2018.
- MOREIRA ALCICI, L. The use of artificial intelligence by social media companies for content moderation: a look at the international human rights framework on the right to freedom of expression. V: Miraut Martin, L., Załucki, M., Gonçalves, M., Partyk, A. (ur.), *Artificial intelligence and human rights*. Dykinson, S.L., 2021, JSTOR, str. 169–179.
- MUCHLINSKI, P. Corporations in International Law. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2014, str. 1–16.
- NOBLE, U. N. *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism*. New York: New York University Press, 2018.
- NILSSON, N. J. *The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements*. 1. izd. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- NOWAK, M. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*. Kehl: N.P. Engel Verlag, 1993.
- OBSERVER RESEARCH FOUNDATION (ORF). *A History of the Right to Freedom of Expression*. 2022, <<https://www.orfonline.org/expert-speak/a-history-of-the-right-to-freedom-of-expression>> (26. 7. 2024).
- ÖBERG, M. D. The Legal Effects of Resolutions of the UN Security Council and General Assembly in the Jurisprudence of the ICJ. *European Journal of International Law*, 2005, vol. 16, no. 5, str. 879–906.
- PAUST, J. J. Human Rights Responsibilities of Private Corporations. *Vanderbilt Law Review*, 2021, vol. 35, str. 801–825.
- PAYANDEH, M. Fragmentation within International Human Rights Law. V: Andenas, M., Bjørge, E. (ur.), *A Farewell to Fragmentation: The ICJ's Role in the Reassertion and Convergence of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, str. 1–20.

- QUINTAVALLA, A., TEMPERMAN, J. (ur.). *Artificial Intelligence and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2023.
- REVENTLOW, N., McCULLY, J. *The Protection of Political Expression*. V: Callamard, A., Bolinger, L. (ur.), *Regardless of Frontiers: Global Freedom of Expression in a Troubled World*. New York: Columbia University Press, 2021, str. 25–44.
- RINWIGATI, P. The Legal Position of Multinational Corporations in International Law. *Jurnal Hukum & Pembangunan*, 2019, vol. 49, no. 2, str. 376–396.
- RUSSEL, S. J., NORVIG, P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. 4. izd. Pearson, 2009.
- SASLOW, K., LORENZ, P. Artificial Intelligence Needs Human Rights, 2019.
- SCHABAS, W. A. *U.N. International Covenant on Civil and Political Rights, Nowak's CCPR Commentary*. Kehl: N. P. Engel Verlag, 2019.
- SEARLE, J. R. *Minds, Brains and Science*. Cambridge: Harvard University Press, 1984.
- SANCIN, V. *Artificial Intelligence and Human Rights: Conference Proceedings from the Ljubljana 2024 Conference*. Ljubljana: Litteralis Ltd, 2024.
- SANCIN, V. General Comments and Recommendations. V: Binder, C. (ur.), *et al. Elgar Encyclopedia of Human Rights*. Cheltenham; Northampton: E. Elgar, 2022, vol. 2, str. 311–321.
- SANCIN, V. Kalejdoskopski pogled na umetno inteligenco in pravo človekovih pravic. *Podjetje in delo*, 2023, letn. 49, št. 6/7, str. 1005–1015.
- SANCIN, V. Umetna inteligenca in pravica do življenja. *TFL Glasnik*, 2021, letn. 29, str. 29.
- SCHWEBEL, S. M. The Effect of Resolutions of the U.N. General Assembly on Customary International Law. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 1979, vol. 73, str. 301–309.
- SHAW, M. N. *International Law*. 9. izd. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
- SHEPHERD, A. Extremism, Free Speech and the Rule of Law: Evaluating the Compliance of Legislation Restricting Extremist Expressions with Article 19 ICCPR. *Utrecht Journal of International and European Law*, 2017, vol. 33, no. 85, str. 62–83.
- Statement on Behalf of a Group of Countries at the 24th Session of the Human Rights Council*. 2013, <<https://media.business-humanrights.org/media/documents/files/media/documents/statement-unhrc-legally-binding.pdf>> (5. 8. 2024).
- TEKAVČIČ VEBER, M. Kaj prinašata Okvirna konvencija o umetni inteligenci, človekovih pravicah, demokraciji in pravni državi ter Akt o umetni inteligenci?. *TFL Glasnik*, 2024, št. 16, str. 1–15.
- THEMISTOKLIS, T. *Legal and Ethical Challenges of Artificial Intelligence from an International Law Perspective*. Springer, 2022.
- THE OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS (OHCHR). *BHR Treaty Process – OHCHR and Business and Human Rights*, <<https://www.ohchr.org/en/business-and-human-rights/bhr-treaty-process>> (7. 8. 2024).
- The Law Library of Congress, Global Legal Research Directorate, Legal Effect of United Nations Resolutions Under International and Domestic Law, 2015.

- TÜRK, D. *Temelji mednarodnega prava*. 2. pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: GV Založba, 2021.
- UNESCO, Guidelines for the Governance of Digital Platforms: Safeguarding Freedom of Expression and Access to Information Through a Multistakeholder Approach, 2023.
- UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, No. 61910. 2021, <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455>> (7. 8. 2024).
- UNESCO, World trends in freedom of expression and media development: global report 2017/2018, 2018.
- UNESCO Nacionalne komisije Nemčije, Nizozemske in Slovenije, Priporočilo o Etiki umetne inteligence: Oblikovanje prihodnosti naše družbe, 2024.
- UNICRI CENTRE FOR ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ROBOTICS. *The Hague, The Netherlands*, <https://unicri.it/in_focus/on/UNICRI_Centre_Artificial_Robotics> (30. 7. 2024).
- UNITED NATIONS – MEETINGS COVERAGE AND PRESS RELEASES. *General Assembly Adopts Landmark Resolution on Steering Artificial Intelligence Towards Global Good, Faster Realization of Sustainable Development*. 2024, <<https://press.un.org/en/2024/ga12588.doc.htm>> (4. 8. 2024).
- UNITED NATIONS – MEETINGS COVERAGE AND PRESS RELEASES. *Secretary-General Appoints John Ruggie of United States Special Representative on Issue of Human Rights, Transnational Corporations, Other Business Enterprises*. 2005, <<https://press.un.org/en/2005/sga934.doc.htm>> (5. 8. 2024).
- UNITED NATIONS. *International Human Rights Law*, <<https://www.ohchr.org/en/instruments-and-mechanisms/international-human-rights-law>> (10. 8. 2024).